Tema umjetnosti u misli Pavla Vuk-Pavlovića

Topić, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:895778

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(PETRINJA)

MIA TOPIĆ

ZAVRŠNI RAD

TEMA UMJETNOSTI U MISLI PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Petrinja, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(PETRINJA)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mia Topić
TEMA ZAVRŠNOG RADA: Tema umjetnosti u misli Pavla Vuk-Pavlovića

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Tomislav Krznar
SUMENTOR: dr. sc. Marijana Županić Benić

Petrinja, rujan 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK 2

SUMMARY 3

UVOD 4

1. ŽIVOT I MISAO PAVLA VUK-PAVLOVIĆA 7

1.1. Tko je bio Pavao Vuk-Pavlović? 9

2. ODNOS UMJETNOSTI I FILOZOFIJE 14

2.1. Umjetnost 14

2.2. Filozofija 17

2.3. Estetika-veza između umjetnosti i filozofije 19

3. UMJETNOST KAO TEMA VUK-PAVLOVIĆEVE FILOZOFIJE 21

3.1. „Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“ 23

3.2. „Duševnost i umjetnost“ 25

4. PRIMJER OŽIVLJENE UMJETNOSTI-ESTETIČKI LABORATORIJ U SKOPJU 28

4.1. Što drugi kažu o Estetičkom laboratoriju? 29

4.2. Na koji način bih ja, kao budući odgojitelj predškolske djece, mogla koristiti elemente Estetičkog laboratorija? 32

4.2.1. Likovna radionica 32

4.2.2. Dramski pristup 33

ZAKLJUČAK 36

LITERATURA 38

PRILOZI 40

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA 41

SAŽETAK

Ovaj rad ima za cilj predstaviti život i rad hrvatskog filozofa, pedagoga i pjesnika Pavla Vuk-Pavlovića i ukazati kako se elementi njegovog Estetičkog laboratorija mogu primijeniti u radu s djecom predškolske dobi. U prvom poglavlju daje se uvid u Vuk-Pavlovićevo odrastanje s osvrtom na život njegovih roditelja koji je imao znatan utjecaj na njegov kasniji odrasli život. Činjenica da je odrastao u obitelji koja je imala poznanstva među umjetnicima, vjerojatno je utjecala na razvoj njegovih ranih interesa za obrazovanjem i kasniji rad kao sveučilišnog profesora. U drugom poglavlju govori se općenito o umjetnosti i filozofiji i nekim pojmovima koje možemo povezati sa umjetnosti i filozofijom, kao što je to estetika. Treće poglavlje posvećeno je umjetnosti kao temi Vuk-Pavlovićeve filozofije, i to prema knjizi „Djelovnost umjetnosti.“ Četvrto poglavlje prezentira Vuk-Pavlovićev Estetički laboratorij u Skopju, kao primjer oživljene umjetnosti. Poseban naglasak je na tome kako se elementi njegovog Estetičkog laboratorija mogu primijeniti u radu s djecom predškolske dobi.

Ključne riječi: Pavao Vuk-Pavlović, filozofija, estetika, umjetnost.

SUMMARY

The goal of this paper is to present the life and work of Croatian philosopher, pedagogue and poet Pavao Vuk-Pavlović and to show how the elements of his Aesthetic Laboratory could be applied in working with children of pre-school age. The first chapter gives an insight in Vuk-Pavlović's childhood, with reference to the life of his parents, which had significant influence onto his later life of an adult. The fact that he grew up in a family with acquaintances among artists' circle most probably influenced the development of his early interest for education and later work as university professor. The second chapter regards art and philosophy in general, as well as some conceptions, like aesthetic, that can be related to art and philosophy. The third chapter is related to the art as the topic of Vuk-Pavlović's philosophy, based on the book titled 'The Activity of Art'. The fourth chapter presents Vuk-Pvalović's Aesthetic Laboratory in Skopje, as an example of art brought to life. The accent is on possibilities of implementation of the elements of his Aesthetic Laboratory in pre-school education of children.

Keywords: Pavao Vuk-Pavlović, philosophy, aesthetics, art

UVOD

Umjetnost je ljudska djelatnost pod kojom se podrazumijeva proces stvaranja, stvoreno djelo i doživljaj tog djela. Ona je prisutna od početka ljudskog vijeka počevši od crteža u špiljama. U srednjem vijeku je izumljen prvi tiskarski stroj pa se tako počinju tiskati i razni spisi i knjige koje su do tada rukom pisane. Daljnjim razvojem tehnologije dobili smo prvu kameru a tako i fotografije i film. Pojedine vrste i podvrste umjetnosti nam se ne moraju sviđati i ne moramo ih voljeti ali one su tu i svijet u kojem živimo čine različitim, zanimljivijim.

Da bi osoba bila zainteresirana za umjetnost, bilo koju njenu granu, mislim da bi trebala odrastati u umjetničkom okruženju. Jasno da to nije uvjet ali smatram da u velikoj mjeri pridonosi interesu djece za umjetnost i kulturu. Tako nešto se dogodilo i Pavlu Vuk-Pavloviću. Odrastajući u obitelji koja je imala poznanstva u umjetničkim krugovima onog vremena, utjecaj umjetnosti na njegov daljnji život bio je neizbježan. Sam pogled na imena koja se spominju kao poznanici i prijatelji njegove obitelji ostavlja bez daha tako da sam par puta pomislila kako je bila lijepa privilegija odrastati uz takva imena, možda u početku i ne znajući za njihovu veličinu.

U ovom radu sam prikazala kako je od početka Vuk-Pavlovićeva života umjetnost bila prisutna, počevši sa djedom Ignjatom i obitelji s majčine strane. Takav život ga je pomalo oblikovao da se i sam počeo zanimati za umjetnost, što najbolje vidimo u njegovim gimnazijskim aktivnostima a kasnije i odabirom studije te naposljetku kolegijima koje je držao kao sveučilišni profesor.

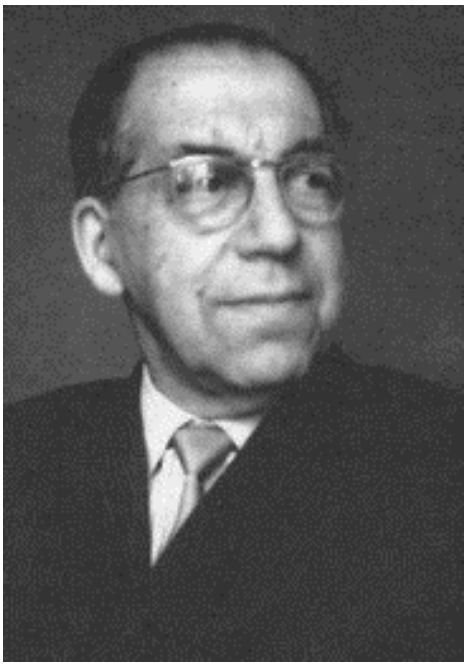
Dalje u radu sam se bavila odnosom filozofije i umjetnosti, jer ako već pišem o filozofu kojeg je zanimala i umjetnost, onda je bilo jasno da se trebalo pisati i o tom odnosu. Tu sam navela definicije filozofije te dodala kratki presjek povijesti filozofije, za što smatram da se trebalo navesti. To isto sam napravila i za umjetnost. Na kraju sam još dodala i definiciju estetike, jer je to poveznica između filozofije i umjetnosti, a da toga nema onda bi sve ovo ispred navedeno ostalo nekako nepotpuno.

Nakon toga sam, proučavajući Polićevu knjigu „Djelovnost umjetnosti“ došla i do momenta u kojem u isto vrijeme pred sobom imam Vuk-Pavlovićevo rano djelo „Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“,

koje mu je bilo domaći zadatak za profesorski ispit iz pedagogije. S druge pak strane, tu je i djelo „Duševnost i umjetnost“ koja je objavljena pred kraj njegova života. U tom dijelu knjige, u kojoj se nalazi više njegovih članaka objedinjenih na jednom mjestu, vidjela misli zrelog čovjeka koji je promišljao o estetici i aktivno se bavio njome. Ta dva dijela ove knjige su važna ako se hoće vidjeti što Pavao Vuk-Pavlović misli o odgoju i estetici, kojima se i bavio kao sveučilišni profesor.

U zadnjem dijelu ovog rada sam proučavala Estetički laboratorij, za što bih rekla da je remek djelo njegovog sveukupnog rada. Estetički laboratorij, koji se odvijao pod satovima estetike na Filozofskom fakultetu u Skopju, imao je za cilj kroz konkretne primjere umjetničkih djela studentima približiti, pojasniti umjetnost. Istražujući dostupnu literaturu vidjela sam da je to bio vrlo uspješan projekt. Jer nakon njegovog odlaska u mirovinu njegove misli i ideje nisu bile zaboravljene, ili zapostavljene, štoviše dalje su se razvijale. Njegovi bivši studenti i suradnici su nastavili rad u smjeru kojim je išao njihov profesor iz čega se razvio Otvoren teatarski univerzitet, a iz toga je proizašla Teatarska radionica. Sve se i dalje odvijalo na Filozofskom fakultetu u Skopju, što bi značilo da je sve ostalo „kod kuće,“ na mjestu na kojem je sve to i počelo s predavanjima Pavla Vuk-Pavlovića. Dalje istražujući literaturu vezanu za Estetički laboratorij, naišla sam na članak Milene Radovan-Burja koja je Estetički laboratorij povezala sa integriranjem umjetnosti u odgoj djece. To mi je dalo ideju da i sama promislim kako bih kao budući odgojitelj mogla koristiti elemente Estetičkog laboratorija. Tu sam pomislila na likovne radionice i na dramski pristup, nešto što bi djeci bilo zanimljivo i u čemu bi rado sudjelovala.

Na kraju sam zaključila da se elementi Estetičkog laboratorija i danas mogu primijeniti te da se ideje i zamisli koje je Vuk-Pavlović provodio sa svojim studentima mogu prilagoditi i biti poticaj za osmišljavanje programa za djecu predškolske dobi-na način da ih se zainteresira, motivira za određenu temu koja bi u njima mogla pobuditi interes za daljnje istraživanje i projekte.

Slika 1. Pavao Vuk-Pavlović

„Neosporno je jedno: iza dobrog čovjeka ostaje sve ono dobro što je za života učinio.“

(Lelja Dobronić o pokojnom suprugu Pavlu Vuk-Pavloviću)

1. ŽIVOT I MISAO PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Da bih dobila bolji uvid u to tko je bio Pavao Vuk-Pavlović, bilo je dobro i korisno malo proučiti obitelj s majčine i očeve strane. Tu mi je pomogla Polićeva knjiga o Vuk-Pavlovićevom životu koja dosta detaljno pokazuje njegov život ali i život obitelji s očeve i majčine strane.

U majčinoj obitelji Granitz svakako najzanimljivija a vjerojatno i najpoznatija osoba bio je Pavlov djed Ignjat. Od mjesnog učitelja je s vremenom došao do ugleda uspješnog industrijalca koji je imao utjecaj na društveni a pogotovo na gospodarski i umjetnički život Zagreba krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Rođen je 1845. u Mađarskoj, gdje je kao učitelj radio u županiji Vas, a zatim i školi u Nagykanizsi (tamo je upoznao Paulu Deutsch, buduću suprugu s kojom je imao četiri kćeri). 1869. odlazi u Zagreb na nagovor Lavoslava Hartmana i postaje mu suradnik i poslovođa u tiskari „Leopold Hartman & Comp.“. Nekoliko godina kasnije s njim se udružuje u tvrtku „Hartman & Granitz“ za trgovinu papira. Nakon Hartmanove smrti 1881. Granitz nastavlja voditi tiskaru sa Vilimom Schwarzom pod imenom „Ignjat Granitz & Comp.“ pa je tako uz tvrtku za veleprodaju papira postao i vlasnik tiskare. To mu je bio dobar poslovni potez a svojim društvenim poznanstvima i trgovačkim vještinama proširivao je poslove.

Tako je 1883. osigurao vrijedan posao kada je potpisao desetgodišnji ugovor sa Odjelom za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade za nabavu papira, tiskanje, pohranu i distribuciju knjiga za pučke učionici u Hrvatskoj i Slavoniji. Time je i „hrvatsku školsku nakladu oslobodio tiskarske ovisnosti o Beču u kojem su se do 1877. tiskali udžbenici za hrvatske škole“ (Polić, 2013, str. 15).

Kako mu je rastao imetak tako je rastao i njegov ugled te društveni položaj pa je tako postao član trgovačko-obrtničke komore, a bio je i među osnivačima Zagrebačke tvornice papira 1895. godine. U njegovoj nakladi je 1887. izdan „Gundulićev spjev „Suze sina razmetnoga“ a 1891. je osnovao i godinama izdavao poučno-zabavni časopis za mladež 'Pobratim'“ (Polić, 2013, str. 16). Bio je i nakladnik časopisa „Obćinar“ čiji je urednik bio Gjuro Deželić, a tiskao je i izdavao zagrebačke novine „Agramerzeitung“.

Jačanjem financija odlučuje graditi novu kuću u Margaretskoj ulici u centru Zagreba u kojoj je smjestio stambeni prostor ali i tiskaru. Uređenje stana je povjerio

uglednom arhitektu Hermanu Bolléu, osnivaču i ravnatelju zagrebačke Obrtne škole. Njegova kuća je postala „okupljalištem intelektualne elite… a obitelj je u svoju kuću rado pozivala umjetnike-glumce, slikare, pisce i glazbenike“ (Polić, 2013, str. 18).Obitelj je prijateljevala sa slavnom opernom pjevačicom Milkom Trninom dok je Granitzova kćer Olga bila prijateljica sa groficom Dorom Pejačević, poznatom hrvatskom skladateljicom.

Ignjat Granitz umire 1908. a njegova supruga 1917. Njegovom smrti poduzeće gubi poslovni duh. Spajanjem dviju tiskara –Ignjata Granitza i Ivana Novaka, nastaje Tipografija d.d. a uz Jugoštampu to je bio „drugi po veličini novinsko-tiskovni koncern u Hrvatskoj“ (Polić, 2013, str. 21). Njen doživotni predsjednik bio je Slavko Wolf, Pavlov otac a suprug Granitzove najstarije kćeri Janke.

Pavlov djed s očeve strane bio je Benjamin Wolf, imao je suprugu Matildu s kojom je imao trojicu sinova (najstariji Slavko bio je Pavlov otac). 1866. u Vukovaru je primljen u „službu kantora, učitelja i tajnika Bogoštovne općine na tri godine a 1869. ugovor mu je produljen za još tri godine“ (Polić, 2013, str. 22). 1874. preuzima službu upravitelja židovske škole ali samo na godinu dana-već sljedeće godine podnio je ostavku. „Od 1891. godine je rabin male židovske bogoštovne općine u Ludbregu“ (Polić, 2013, str. 23) gdje iste godine umire njegova supruga a on nešto više od sedam godina nakon nje.

Benjaminov sin Karl je kao pekarski obrtnik 1905. osnovao pekaru koju je razvio u tvornicu keksa i vafla „Koestlin“. Njegov najstariji sin Slavko studirao je pravo na bečkom sveučilištu gdje je nakon diplomiranja i doktorirao. „Kraljevski banski stol ga je 1890. imenovao odvjetnikom sa sjedištem u Koprivnici“ (Polić, 2013, str. 24). Kako je brzo stekao ugled, uskoro je bio izabran za zastupnika gradske skupštine u Koprivnici. Tamo je na glavnom trgu sagradio katnicu u kojoj je imao stan i odvjetnički ured. U braku sa Jankom Granitz 9. veljače 1894. mu se rodio sin Pavao.

U veljači 1900. u župi sv. Marka u Zagrebu kršten je sin Pavao a pred kraj godine krštenjem on i supruga Janka u istoj župi prelaze na katoličanstvo. Preseljenjem u Zagreb odriče se odvjetničkog zvanja a 1920. postaje doživotnim predsjednikom grafičko-nakladnog zavoda Tipografija d.d. Slavko Wolf je bio i šahist a time se počeo baviti još za vrijeme studija. Bio je cijenjen „kao teoretičar ali

i kao praktični igrač, a zagrebački šahovski klub ga je izabrao i za potpredsjednika“ (Polić, 2013, str. 26).
Slavko Wolf umire 1936. kada je njegov sin Pavao tada već bio poznati znanstvenik i sveučilišni profesor.

1.1. Tko je bio Pavao Vuk-Pavlović?

Pavao Vuk-Pavlović bio je hrvatski filozof i pjesnik, rođen u Koprivnici 9. veljače 1894. od majke Janke i oca Slavka Wolfa, a u knjigu rođenih židovske bogoštovne općine u Koprivnici upisan je pod imenom Pavao Wolf (Polić, 2013, str. 28). Kada je napunio šest godina njegovi roditelji su odlučili preći na katoličku vjeru pa je kršten u župi sv. Marka u Zagrebu. Osnovnu školu je završio u Koprivnici a maturirao je u zagrebačkoj Gornjogradskoj gimnaziji. Već u ranim gimnazijskim danima je pokazao interes za jezike i književnost pa tako u prvom razredu s francuskog preveo pripovijest za mlade a u petnaestoj godini okušao se i u dramaturgiji-„njegova dramska priča „Snješkino kraljevanje“ izvedena je 1911. na Dječjem danu u zagrebačkom HNK“ (Polić, 2013, str. 29). Nakon mature 1912. odlazi na Filozofski fakultet u Leipzigu gdje ostaje do 1914. kada je zbog početka rata mobiliziran zbog čega se i vraća u Zagreb, dok u vojsci ostaje do prvih dana 1919.

Do 1918. je objavljivao neke svoje članke ali i prijevode a sve svoje radove je potpisivao pod pseudonimom Vuk Pavlović („Vuk“ prijevodom prezimena „Wolf“, a „Pavlović“ pretvorbom svog imena „Pavao“ u hrvatsko prezime). Taj pseudonim je koristio do svoje 24. godine kada je po ondašnjem austro-ugarskom zakonu postao punoljetan. Svoj dotadašnji pseudonim promijenio je u ime Pavao Vuk-Pavlović.

Nakon rata 1918. upisuje se na Filozofski fakultet u Zagrebu gdje kod profesora Đure Arnolda sluša predavanja iz filozofije i pedagogike. A u siječnju 1921. je na temu disertacije „*Spoznaja i spoznajna teorija. Metodički pokušaj s osobitim obzirom na problem očitosti*“ promoviran za doktora filozofije. Da bi napravio domaću radnju iz pedagogije, koja mu je bila potrebna za polaganje profesorskog ispita (temu *„Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“* mu je zadao profesor Đuro Arnold dok mu je doktorska disertacija bila priznata od strane profesora Alberta Bazale), 1921. odlazi u Berlin gdje je na sveučilištu proveo dva semestra. Uz to još polazi i Centralni institut za

odgoj i nastavu kako bi stekao uvid u rad odgojnih ustanova i škola u Berlinu. Pokazao je veliko zanimanje za odgoj nadarene djece ali je uz te škole obišao i „internate i odgajališta za teško odgojivu mladež te dom za zaostalu i slabo nadarenu djecu.“ (Polić, 2013, str. 39).

U travnju 1922. u Zagrebu polaže profesorski ispit iz filozofije i pedagogije kao glavnih, i njemačkog jezika kao sporednog predmeta. Istog mjeseca dobiva svjedodžbu od Kraljevskog povjerenstva za ispitivanje kandidata srednjoškolskog učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji u kojoj stoji „da može učiti filozofiju i pedagogiku kao glavne struke, a njemački jezik u nižim razredima srednje škole“. (Polić, 2013). U rujnu 1922. imenovan je za profesora filozofske propedeutike (propedeutika-pripravna ili uvodna nastava, prema webu Hrvatska enciklopedija, 11.6.2018; što bi u ovom slučaju trebao biti Uvod u filozofiju) i njemačkog jezika u III. realnoj gimnaziji u Zagrebu koja je i osnovana te godine. Za vrijeme djelovanja kao srednjoškolski profesor, 1926. je objavio knjigu „*Spoznaja i spoznajna teorija“*i još četiri manja rada, a to mu je uz još neka javna predavanja 1928. pribavilo izbor za dopisnog člana JAZU.

„Prvak filozofije odgoja u Hrvatskoj, Pavao Vuk-Pavlović Odlukom Ministarstva prosvjete u kolovozu 1928. preuzima mjesto profesora na Višoj pedagoškoj školi, gdje predaje teorijsku i praktičnu filozofiju, teorijsku pedagogiku, te povijest filozofije i pedagogike“ (Bruno Ćurko prema Filipović i Krznar, 2015, str. 22). Ali je već sljedeće godine odlukom Ministarstva nakon provedenog natječaja postavljen za docenta filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Od akademske godine 1931/1932. postaje „nositelj kolegija u kojima ima priliku razlagati stavove iz svog još neobjavljenog djela *'Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike'* “ i gdje se mogao baviti pitanjima estetike i odgoja-onoga „što će ostati predmet njegova trajnog zanimanja i što će obilježiti njegovu cjelokupnu predavačku djelatnost“ (Polić, 2013, str. 43). Njegovo zanimanje za problematiku filozofije odgoja je 1932. dalo za rezultat knjigu *„Ličnost i odgoj“* koja je pobudila velik interes i koja je vjerojatno njegovo najpoznatije djelo (Polić, 2013). U akademskoj godini 1937/1938. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu prvi puta se održava kolegij Filozofija odgoja i tako naredne dvije godine (Polić, 2004, str. 76).

U godinama koje dolaze, do 1940. godine, objavio je veći broj članaka među kojima *„Politika, odgoj, religija,“* i *„Teorija i odgojna zbilja“* iz 1934. te *„Vrednota*

i stvaralaštvo" iz 1937. i još dvije knjige: *„Stvaralački lik Đure Arnolda"* iz 1934. i *„Spinozina nauka"* iz 1938. Vuk-Pavlović je postao i članom Stalne ispitne komisije za profesorske ispite u Zagrebu a 1936. je izabran za člana Hrvatsko pedagoško-književnog Zbora. Ali sve to mu nije bilo dovoljno da bi napredovao u nastavničkom zvanju na fakultetu. Polić kaže da bi bilo zanimljivo temeljitije istražiti te razloge ali da je danas to teško jer je prema njemu dostupnim informacijama mogao zaključiti da su velik udio u tome imali osobni odnosi među našim vodećim filozofima na zagrebačkom Sveučilištu. No siguran je u to da se Pavao Vuk-Pavlović smatrao obveznim samo svojim vrijednosnim opredjeljenjima i filozofskoj dosljednosti, a to uvijek vodi u sukob s neistomišljenicima (Polić, 2013, str. 45). Pri prvom reizboru 1935. ponovno je izabran u zvanje docenta, a na sljedećem reizboru 1941. je suspendiran a ubrzo i umirovljen. Iz nastave je iz nerazjašnjenih okolnosti uklonjen u zimskom semestru akademske godine 1940/1941.

Nakon smrti njegova oca Slavka Wolfa 1936. a na nagovor majke, Pavao Vuk-Pavlović se 1937. oženio Gertrudom Reich, poznatom hrvatskom glazbeno-odgojnom djelatnicom, no s njom se brzo razišao da bi se 1943. i razveli.

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske, 1941. Vuk-Pavlovićeva majka Janka završava u zatvoru no sin Pavao je izbavlja uz pomoć studenata. Nakon toga se suočava s gubitkom onoga što je u životu najviše cijenio-svoje učiteljske djelatnosti i sudjelovanja u kulturnom životu. Nova država se odrekla njegovih nastavničkih mogućnosti oduzimajući im obiteljsku imovinu. Sa majkom Jankom bio je prisiljen odseliti se iz centra grada u kuću na Trešnjevci, koja je tada bila na periferiji grada. Kuću je kupila majka Janka od novca dobivenog prodajom dionica Tipografije d.d. nakon muževe smrti, a ti događaji su primorali Vuk-Pavlović da se povuče na margine društvenog života, baš kao što se to dogodilo i sa preseljenjem na marginu grada. Unatoč ružnim događanjima u obitelji, Vuk-Pavlović je Drugi svjetski rat proveo na Trešnjevci mirno i daleko od javnosti, u prvoj prisilnoj mirovini, uzgajajući kokoši i tulipane.

Nakon Drugog svjetskog rata nove jugoslavenske vlasti su ga „reaktivirale kao žrtvu fašizma i vratile mu nastavnički posao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu" (Polić, 2013, str. 46). U srpnju 1947. je oženio Lelju Dobronić, hrvatsku znanstvenicu i autoricu djela o povijesti Zagreba a tadašnjom muzejskom kustosicom, koju je poznavao od njenog djetinjstva i s čijom je obitelji bio u prisnim odnosima. Držeći svoju filozofsku dosljednost, i kod nove vlasti zapada u sukob-

odbijao je nastavničku govornicu pretvoriti u govornicu s koje će se slušati o pobjedničkoj ideologiji te ponovno pada u nemilost političkih moćnika.

> „Nekoliko dana nakon Božića 1947. nakon uspješnog predavanja o Plotinu pred punom dvoranom, jedan broj studenata komunista organizirano ga je bojkotirao u trenutku kada je trebao početi seminar-negodovali su što ne govori o Marxu i tražili od njega da ode. Tog dana je u pratnji manjeg broja studenata ogorčen napustio nastavničku katedru Sveučilišta u Zagrebu da se više nikad na nju ne vrati“ (Polić, 2013, str. 47).

Ubrzo nakon toga, 1948., biva prebačen u službu Sveučilišne knjižnice gdje je kao viši knjižničar uređivao stručni katalog filozofskih djela. Nakon što je obolio na srcu, 1951. drugi puta odlazi u prisilnu mirovinu, ovaj puta invalidsku. Iako je zbog zdravstvenih razloga to bio opravdani čin on je na kraju ipak ispao besmislen jer je Vuk-Pavlović nakon umirovljenja još trinaest godina proveo za nastavničkom katedrom ali ovaj put daleko od Zagreba-u Skopju.

Posredstvom ljudi koji su poznavali njegovu filozofsku vrijednost, 1958. mu je ponuđeno mjesto nastavnika na sveučilištu u Skopju koje, u dogovoru sa suprugom, Vuk-Pavlović i prihvaća. Dok je on otišao u Skopje, supruga je ostala u Zagrebu sa sinom. „Na Filozofskom fakultetu u Skopju Vuk-Pavlović je prvo izabran u zvanje izvanrednog a već 1961. godine u zvanje redovnog profesora Etike i Estetike, te predstojnika Katedre za filozofiju“ (Polić, 2013, str. 52). Kao predstojnik Katedre za filozofiju, akademske godine 1959/1960. je osnovao Estetički laboratorij u kojem je nastavu nastojao popratiti primjerima koji su studentima trebali omogućiti lakše i bolje razumijevanje umjetnosti.Za vrijeme svog djelovanja i boravka u Skopju „napisao je i objavio niz vrijednih filozofskih djela i dvije knjige pjesama na hrvatskom ili makedonskom jeziku“ (Polić, 2013, str. 53).

Osim što je svojim djelima i djelovanjem bio poznat u makedonskim filozofskim krugovima, svojim sudjelovanjem na raznim međunarodnim skupovima, ali i svojim djelima, također je prepoznat i u zapadnoeuropskim zemljama (objavljen je znatan broj njegovih radova).

Nakon što je 1971. treći i zadnji put umirovljen u Skopju, ovaj put ne prisilno, Pavao Vuk-Pavlović vratio se u Zagreb. Tu je objavio još nekoliko djela, od kojih značajno djelo „Duševnost i umjetnost,“ a na Filozofskom fakultetu je održao i jedno predavanje o spoznajnoj teoriji.

Rečeno Polićevim riječima, „Pavao Vuk-Pavlović je u Zagrebu preminuo 13.11.1976. ostavivši iza sebe iznimno vrijedan ali čak i filozofski obrazovanim ljudima zadugo nedovoljno poznat filozofski opus koji hrvatsku filozofsku misao može dostojno predstavljati u povijesti filozofije“ (Polić, 2013, str. 63).

Stota obljetnica njegova rođenja 1994. godine je bila svojevrsna prekretnica u odnosu prema njemu i njegovom radu: „Filozofski fakultet u Zagrebu, Pedagogijske znanosti i Hrvatska akademija odgojnih znanosti tim su povodom organizirali znanstveni skup s temom „Filozofija odgoja Pavla Vuk-Pavlovića“ a časopis za filozofiju odgoja *Metodički ogledi* objavio je radove s tog skupa“ (Polić, 2013, str. 64). 2001. godine, povodom 25. obljetnice njegove smrti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti te Hrvatsko filozofsko društvo organizirali su prigodni skup kojim su mu iskazali priznanje i počast.

2. ODNOS UMJETNOSTI I FILOZOFIJE

U ovom poglavlju ću se osvrnuti na temu umjetnosti i filozofije. Definirati ću ih, ukratko prikazati pojedinačni pregled kroz povijest a nakon toga ću se osvrnuti i na pojmove koji su im zajednički, kao što je estetika.

2.1. Umjetnost

Prema internetskoj stranici Hrvatske enciklopedije, umjetnost je:

> „ukupnost ljudske duhovne djelatnosti s pomoću sredstava kojima se izražava estetsko iskustvo, uključujući stvaranje, stvoreno djelo i doživljaj djela. U naravi je umjetnosti težnja da sebe prevodi u objektivno postojanje oblikovanjem osjećaja ili zamisli, te naknadnim djelovanjem na doživljaj djela. Izvor je umjetnosti spoznaja ideje, unutar koje se subjekt oslobađa svoje individualnosti i nestaje u objektu umjetnosti, u kojem se razotkriva njezina čista bit.“ (prema webu Hrvatska enciklopedija, 25.6.2018.)

Američki povjesničar umjetnosti Horst Waldemar Janson kaže da nam stručnjaci ne daju točna pravila o umjetnosti dok se laici pak vode mišlju da ne znaju što je umjetnost ali da znaju što im se sviđa (Janson, 1982, str. 9). Kaže da je ta rečenica prepreka u sporazumijevanju između laika i stručnjaka. Dodaje i da mu se čini da je najkobnije vjerovanje da postoje ili bi trebala postojati točna pravila pomoću kojih možemo definirati što je umjetnost od onoga što umjetnost nije, i da bismo na temelju tih pravila mogli ocijeniti vrijednost djela-svako djelo po njegovoj zasluzi. Drži da su ocjenjivanje umjetnosti i uopće odlučivanje što je umjetnost odvojeni problemi. Složit ću se s njegovim mišljenjem da „definisati umetnost skoro je isto tako mučan posao kao i definisati ljudsko biće.“ Jer dati definiciju što je umjetnost i definirati ljudsko biće povlači razna pitanja-tko sam ja, koja je moja svrha postojanja, zašto postojim… Ta pitanja, ili neka slična, mogli bismo primijeniti i na umjetnost tj. na umjetničko djelo-koja je svrha njegovog postojanja? (npr. Michelangelove freske sa biblijskim motivima na svodu Sikstinske kapele, ili pak Picassove Guernice koja nam prikazuje događaje građanskog rata u Španjolskoj).

Tu još spominje da je umjetničko djelo tvorevina čovjekovih ruku a ne djelo prirode i da tu možemo naići na problem kada se upitamo što uopće podrazumijevamo pod „stvaranjem“. Pri tom trebamo imati na umu da ne bi smjeli

miješati umjetničko djelo sa zanatom, jer razlika između nekog umjetničkog djela i zanatskog djela jedino je u mašti onoga koji oblikuje, stvara. Tvrdi i da „čak ni najsloženije umetničko delo ne zaslužuje da ga nazovemo umetničkim ako ne sadrži tračak mašte“ (Janson, 1982, str. 10). Kaže i da je originalnost „ono po čemu se razlikuje umjetnost od zanata-ona je mjerilo kojim merimo umetničku veličinu ili važnost“ (Janson, 1982, str. 12). Originalnost je po njemu uvijek relativna, jer da ne postoji potpuno originalno umjetničko djelo. Napominje da ne smijemo miješati vještinu i talent. Za vještinu kaže da je potrebna zanatliji i da je ona natprosječna spretnost u obavljanju nečega; ona je nešto konstantno i specifično i dodaje da se može mjeriti testovima koji mogu predvidjeti buduće izvedbe. „Ono po čemu se izdvaja pravi umetnik nije toliko želja da *traži* koliko ona tajanstvena sposobnost da *nađe,* sposobnost koju zovemo talentom“ (Janson, 1982, str. 12), dodaje i da to ponekad zovemo „darom“-darom neke više sile, „dobrom duhu“ koji boravi u umjetnikovom tijelu i djeluje, stvara kroz njega. Po njemu, umjetnik ne stvara gotovim dijelovima nego raznim vrstama materijala koji je malo, ili uopće nije, uobličen; i da se stvaralački proces sastoji od „čitavog niza blesaka uobrazilje i od umetnikovog nastojanja da im dâ oblik, obrađujući materijal na odgovarajući način“ (Janson, 1982, str. 10). Umjetnikove ruke imaju bitnu ulogu u stvaralačkom procesu, i one pokušavaju uobličiti ono što je „uobrazilja stvorila“-po radu ruku umjetnika i plodu umjetnikove mašte, to nešto zamišljeno izlazi na vidjelo.

„Umetnost je u tolikoj meri utkana u čovečji život da se mi stalno susrećemo s njom, čak i ako su naši dodiri s njom ograničeni na korice časopisa, reklamne panoe, ratne spomenike i zgrade u kojima stanujemo, radimo i obavljamo bogosluženje“ (Janson, 1982, str. 16). Ono s čime se ne mogu složiti je kad kaže da „umetničko delo postoji zato da nam se sviđa, a ne da raspravljamo o njemu“ (Janson, 1982, str. 17). Smatram da to nije moguće, jer ne postoji stvar, osoba, prirodna pojava, pa tako ni umjetničko djelo a da čovjek ne bi raspravljao o tome. Isto tako umjetnik bi trebao biti spreman na kritiku svojega djela, bila ona pozitivna ili negativna. Tu još mogu povući paralelu između njega i Pavla Vuk-Pavlovića, gdje Janson kaže da „niko se ne može naučiti stvaranju; može se naučiti samo kako da ide kroz proces stvaranja“ (Janson, 1982, str.16), dok Vuk-Pavlović nešto slično kaže za uputu za umjetničku proizvodnju: „da na području umjetnosti nema konačne upute, nema općeno valjana zakona, nedostaje sveobuhvatno obaveznih pravila izrade, sagradnje, podizanja djela“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008, str. 275).

Ukratko o umjetnosti prema Jansonu, američkom povjesničaru umjetnosti: ona nema jasnih pravila, ne može je se definirati. Umjetničko djelo je tvorevina čovjekovih ruku a ne djelo prirode, razlika između umjetničkog djela i zanata je u originalnosti i mašti koju umjetnik posjeduje, umjetnost je utkana u čovjeka i svakodnevno se susrećemo s njome putem časopisa, reklamnih panoa…

Ovom ulomku o umjetnosti bi još trebalo dodati i kratki kronološki pregled povijesti umjetnosti, prema Damjanov (1974) i Ivančeviću (2003): sve krenulo još u pretpovijesti sa paleolitikom i raznim crtežima, slikama životinja u pećinama (što je bio i oblik komunikacije). Nakon paleolitske ili umjetnosti starijeg kamenog doba slijede mezolitik (srednje kameno doba), neolitik (mlađe kameno doba) i eneolitik (bakreno doba, kamo pripada Vučedolska kultura), od oko 65 000 pr. Kr. do otprilike 1000 g. pr. Kr. U umjetnost prije nove ere tj. stari vijek pripada i umjetnost Mezopotamije, Sumerana, Babilonaca pa do Egipta, kod kojih se ističu skulpture, slikarstvo i gradnja piramida, Grčke (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo gdje) i Rima (arhitektura, zidno slikarstvo i kiparstvo).

U novoj eri-koja dolazi poslije Krista, još uvijek imamo umjetnost Rima ali tu dolazi i Bizantsko, istočno carstvo do 15. stoljeća. U novoj eri imamo srednji vijek kojem pripadaju predromanika (8.-10. st.), romanika (11. i 12. st.) i gotika (13. i 14. st.). Nakon srednjeg vijeka, od 15. stoljeća počinjemo brojati novi vijek. Njime započinje renesansa, jedno zbilja kreativno razdoblje umjetnosti i znanosti a „kolijevkom“ joj se smatra Italija. U ovom razdoblju dolazi do procvata slikarstva, kiparstva i arhitekture a među najznačajnijim predstavnicima smatramo slikare Da Vincija i Rafaela, kipara Michelangela,, arhitekte Bramantea i Brunelleschia. Iz ovog razdoblja potječe i naziv „renesansni čovjek“ - ona osoba koja je vrsna u različitim vrstama umjetnosti, kao što je to bio Michelangelo (slikar-freske svoda u Sikstinskoj kapeli; kipar-David, Mojsije, Pietà; arhitekt-dizajn kupole bazilike sv. Petra u Rimu). Iz renesanse se u 16. st. razvija manirizam a nakon njega u 17. st. slijedi doba baroka čiji su najpoznatiji predstavnici slikari Rembrandt i Caravaggio. U 18. st. Imamo razdoblje rokokoa, u 19. st. dolazi do razdoblja impresionizma (Vincent van Gogh) i secesije. U 20. stoljeću imamo mnoštvo različitih stilova a gotovo svi imaju isti sufiks – izam. Tako imamo kubizam (Picasso), fovizam (Henri Matisse), ekspresionizam (Edvard Munch), nadrealizam (Salvador Dalí).

Da bih zaokružila ovu cjelinu o umjetnosti potrebno je još dodati odgovor na jedno bitno pitanje-što je povijest umjetnosti? Prema *Leksikonu umjetnosti*, povijest umjetnosti je:

> „znanost koja proučava razvoj likovnih umjetnosti (arhitekture, slikarstva, kiparstva, grafike i primijenjene umjetnosti). Bavi se istraživanjem odnosa između pojedinih umjetničkih djela, životom i stvaralaštvom pojedinih umjetnika, opisivanjem sadržaja i oblika umjetničkih djela, proučavanjem odnosa među različitim kulturama.“ (Bernhard, Bodmer, Bogner, Dworak, Gappa, Höft, Kappelmayr, Lutz, Setz, Seigmund, Waldmann, Winkler, 2001, str. 364)

Jadranka Damjanov u predgovoru prve knjige *Likovna umjetnost* kaže da je svjesna toga da pisanje udžbenika iz povijesti umjetnosti nije dovršiv posao. Tu bih se složila s tom izjavom jer je likovna umjetnost živa, stalno raste i nema joj kraja. Tako je i sa povijesti umjetnosti, bilo samo istraživanjem ili pisanjem knjiga o njoj-to je djelatnost koja uvijek traje zato što i umjetnost koju istražuje traje.

2.2. Filozofija

Prema Klaićevom *Rječniku stranih riječi* filozofija je

> „nauka o najopćenitijim znakovima razvitka prirode, čovječjeg društva i mišljenja; temeljno je pitanje filozofije pitanje o odnosu mišljenja prema bitku; u zavisnosti od rješenja toga pitanja svi filozofski smjerovi dijele se u dva tabora; materijalistički i idealistički; borba filozofskih smjerova odrazuje borbu klasa i partija u društvu.“ (Klaić, 1981, str. 429)

Filozofija je još i „kritička, univerzalna znanost o uvjetu mogućnosti znanja o čovjeku i bićima što ih spoznaje“ (Čehok i Uzelac prema Hirschberger, 1995, str.210). Tu ću još dodati i definiciju prema Kalinu da je filozofija

> „na znanstvenim pojmovima izgrađen nazor o svijetu i životu. Filozofija nastoji spoznati cjelinu svijeta, prve osnove svega: ona se pita o razlogu i podrijetlu stvari uopće. Filozofija u svom središtu ima čovjeka kao čovjeka, pitanja o osnovama, razlozima i svrhama njegova postojanja, pitanje o smislu života, o tome po čemu je čovjek čovjek, pitanje o temeljnim vrijednostima koje određuju čovjekovo ljudsko djelovanje i usmjeruju njegovo nastojanje k još čovječnijim oblicima življenja. Filozofija traga za smislom svijeta i čovjeka. Kao životna mudrost ona je ocjena života i voditeljica života“ (Kalin, 2006, str. 406).

On na samom početku knjige govori i da „nema općenito prihvaćene definicije ni sadržajnog određenja filozofije s kojom bi se, ako ne svi, a ono većina

usuglasila“ (Kalin, 2006, str. 5). Tu bih se zaustavila sa službenim definicijama (ili pokušajima definiranja) i složila sa zadnjom koja mi nekako najbolje pojašnjava i govori što je filozofija-znanstvena disciplina koja se bavi čovjekom i njegovim postojanjem, istražuje smisao svijeta i čovjeka.

Kao i u prethodnom potpoglavlju o umjetnosti, i tu bi bilo dobro napraviti kratak pregled povijesti filozofije. Opet ću se zadržati na Kalinu (2006.) jer mi se čini da je pregled dobro napravljen a i razumljiv. Dakle, prema Kalinu filozofija se javlja u Grčkoj krajem 7. i početkom 6. stoljeća pr. Kr., a za Talesa kaže da je „otac grčke filozofije.“ Sam pregled dijeli na antičku, srednjovjekovnu, novovjekovnu i suvremenu filozofiju.

Antička filozofija - imamo podjelu na:

a) Kozmonološko razdoblje grčke filozofije sa Miletskom školom (Tales), Pitagorejskom školom (Pitagora), Heraklitom, Elejskom školom (Ksenofon, Parmenid i Zenon), Posrednicima (Empedoklo i Anaksagora) i Atomistima (Leukip i Demokrit).

b) Antropološko razdoblje grčke filozofije gdje se u interes stavlja čovjek, sa Sofistima (Protagora), Sokratom po kojem filozofija odgaja, a izjednačava krepost i znanje, te Kirenska i Kinička škola.

c) Ontološko razdoblje grčke filozofije sa Platonom, Sokratovim učenikom i osnivačem filozofske škole; i Aristotelom, kod koga „misao o mogućnosti i činu“ ima središnje mjesto u njegovu učenju.

d) Etičko razdoblje helenističko-rimske filozofije gdje imamo Stoicizam (Seneka), Epikurejsku školu (Epikur) i Skepticizam (Piron).

e) Religiozno razdoblje helenističko-rimske filozofije sa Židovskom filozofijom religije (Filon) i Novoplatonizmom (Plotin).

Onda imamo *Kršćanstvo i filozofiju* a tamo podjelu na Rano kršćanstvo, Kršćansku filozofiju i Aurelija Augustina-crkvenog naučitelja.

Srednjovjekovna filozofija - imamo podjelu na:

a) Odnos vjere i uma (Anselmo Cantenburyjski, Toma Akvinski)

b) Raspravu o problemu univerzalija koji pak u sebi ima Ekstremni realizam (Anselmo Cantenburyjski, Eriugen), Usmjereni realizam (Toma Akvinski), Ekstremni nominalizam (Roscelin), Umjereni nominalizam (Abelard)

Novovjekovna filozofija - dijelimo je na:

a) Filozofiju renesanse gdje je kao najznačajniji izdvojen Giordano Bruno

b) Empirizam i racionalizam sa Francisom Baconom, Reneom Descartesom, Baruchom de Spinozom

c) Prosvjetiteljstvo sa Voltaireom, J. J. Rousseauom

d) Klasični njemački idealizam sa Kantom, Hegelom, Schellingom i Fichteom

Suvremena filozofija ima mnogo predstavnika a nabrojati ću samo neke: Friedrich Nietzche, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Karl Marx, Sören Kierkegaard, Max Scheler, Hans-Georg Gadamer…

Ovo je vrlo sažet pregled povijesti filozofije, koji zaslužuje puno više nego što je dobio u ovih nekoliko redaka ali je svejedno morao biti uvršten, iako ovako sažeto.

2.3. Estetika-veza između umjetnosti i filozofije

Prema Klaiću, estetika je „filozofska disciplina o umjetnosti i o umjetničkom stvaralaštvu, osobito o lijepom u tom stvaralaštvu; osjećaj za lijepo, profinjenost, ukus; ljepota, sklad, lijep izgled“ (Klaić, 1989, str. 393). Prema Čehok i Uzelac estetika je „filozofska disciplina koja proučava lijepo kao načelo umjetničkog (poietičkog) stvaranja (tvorbe) i spoznaje“ (Čehok i Uzelac prema Hirschberger, 1995, str. 210). Kalin za estetiku kaže da je „filozofija lijepog i filozofija umjetnosti: istražuje bit, uvjete i kriterije stvaranja, doživljavanja i prosuđivanja lijepog, odnosno umjetnosti. Jedno od osnovnih pitanja estetike jest ono o odnosu lijepog po sebi, prirodno lijepog i umjetnički lijepog“ (Kalin, 2006, str. 407). Gledajući sve tri definicije u svakoj se, osim filozofije, spominje još jedna riječ: „lijepo,“ i tu mogu

samo dodati onu poznatu uzrečicu meni nepoznatog autora da je „ljepota u oku promatrača“. Ono što je meni lijepo ne mora biti nekom drugom i obratno. No mislim da bi se čovjek uvijek trebao truditi da u svemu vidi bar malo nečeg lijepog, pa tako i u umjetnosti.

3. UMJETNOST KAO TEMA VUK-PAVLOVIĆEVE FILOZOFIJE

Djelovnost umjetnosti je svezak sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića koji se sastoji od dva poveća teksta u kojima se bavi estetikom. U prvom dijelu se nalazi do sada neobjavljeni uradak domaćeg zadatka za Vuk-Pavlovićev profesorski ispit iz pedagogije pod nazivom *„Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“* iz 1922. a drugi je knjiga *„Duševnost i umjetnost“* objavljena 1976. godine, netom prije njegove smrti. Već sam pogled na godine izdanja ovih djela možemo vidjeti da su stvorena na početku i na kraju Vuk-Pavlovićevog filozofskog opusa.

Na prvih nekoliko stranica sabranih djela „*Djelovnost umjetnosti“* autor predgovora Milan Polić nam tumači nekoliko pojmova za koja se nada da nam je „bar malo pripomogao“ (Polić, 2008) u razumijevanju Vuk-Pavlovićevih sabranih djela. To su: doživljaj, duševnost, duševnost i duhovnost, umjetnik i umjetnina. *Doživljaj*-za doživljaj kaže da je jedan od osnovnih pojmova Vuk-Pavlovićevog estetičkog promišljanja. Među svim živim bićima *doživljavanje* je svojstveno samo čovjeku. „Doživljaj je čin svijesti i događaj po kojem se razotkriva ono osobito ljudsko.“ Po doživljajima se ljudski život izdiže iznad razine pukog animalnog života, a sudjelovanje u doživljajima drugih omogućava ljudima „povijesno iskustvo zajednice kakvo druga bića nemaju.“ Da bi se to moglo ostvariti doživljaji moraju biti priopćivi-priopćuju se „iznadorganskim ljudskim tvorbama“ koja se kao kulturna dobra izgrađuju sredstvima kao što su „artikulirani glas, usklađeno zvukovlje, ritmom obuzdani pokreti, crtom i plohom svladana boja, osvijetljena oblikovana kruta građa“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.). No koliko neko sredstvo bilo prikladno za posredovanje određenog doživljaja, ni jedno sredstvo ne može posredovati doživljaj cjelovito i bez ostatka-ljudi uvijek i iznova traže nove načine i nova preinačena sredstva priopćavanja, neke nove izvore komunikacije kako bi što svestranije i što jezgrovitije drugima iskazali i prenijeli svoje doživljaje. Doživljaji se mogu prenijeti tek u kulturnom okruženju koje je zajedničko umjetniku i uživatelju njegove umjetnosti.

Duševnost-tu nam govori o promišljanju doživljaja „koliko se on kao predmet ogleda u nečemu pred čime se kao pred-met nalazi," što vodi „pitanju o naravi i mogućnosti spoznaje toga čemu se predmet pre-metnonadaje." Doživljaj se razlaže na objektivnu i subjektivnu stranu-na *duhovnu* i *duševnu* komponentu. „Znanje za subjektivnost ne dobiva se rođenjem" (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.) nego se postupno stječe iskustvom u kulturnoj sredini-znanje je samim time kulturno uvjetovano. Polić nam za umjetnine kaže da su „objekti produševljeni tako da mogu pobuditi estetske doživljaje više-manje vjerne onima njihovih stvaralaca a stvoreni radi estetske objave i komunikacije" dok za umjetnost kaže da je „skupnost tih djela i sama djelatnost kojom se ostvaruju" (Polić 2008).

Duševnost i duhovnost - Polić nam tu pojašnjava da svijest, samosvijest ili čovjekov duh izrastaju iz njegove duševnosti. Za duševnost pojašnjava da je „tekuća i kontinuirana, vremena i vremenotvorna," dok za duhovnost kaže da je „ukočena, diskontinuirana i bezvremena". Kaže i da je „duševnost *bivanje* a duhovnost *stanje"* (Polić, 2008). Isto tako „duhovnost nije samo razumnost nego ponajprije umnost te cjelovita osviještenosti i samoosviještenost, onda valja reći da je upravo duh vremenotvoran." Tu nam daje i zanimljiv primjer jabuke-„ona može biti crvena, zelena, žuta, kisela ili slatka, mala ili velika itd. ali da pojmom ona nikad nije doživljena cjelovito i stvarno kao jedna određena i neponovljiva jabuka" (kad kaže da ono što „Vuk-Pavlović naziva duhovnošću je razumnost ili razložnost koja je nužno doživljajno krnja jer se oslanja na apstrakcije tj. na pojmove iz kojih je izljušteno sve što je doživljajno posebno"). Kaže i da je intelektualni uvid bitan dio estetskog doživljaja toliko da se „intelektualitet i afektivitet skroz prožimaju u ograničenom jedinstvu" (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.). Polić kaže i da su mišljenje, htijenje i čuvstvovanje nerazdvojne komponente estetskog doživljaja (jer on nije samo neki slučajni i usputni doživljaj već nedjeljiv doživljaj koji je „duboko vrijednosno usidren"). Po njemu je umjetničko djelo „složena i duševno slojevita poruka koja u slučaju istinskog suživljavanja prožima čitavo čovjekovo biće a ne samo neki vid njegove duševnosti ili duhovnosti" (Polić, 2008).

Umjetnik - za njega je umjetnik „stvaralac posebne vrste koji se ne iscrpljuje samo u estetskom prikazivanju postojećeg već upućuje na novo i moguće, na ono što se s njime i po njemu i drugima otvara kao mogućnost drukčijeg svijeta." Ono što ga razlikuje od ostalih ljudi je njegova „iznimna ćutilna osjetljivost" i sposobnost da „doživljeno opredmete na način kojim će pobuditi sudoživljaj, da umiju oblikovati

poziv na doživljaj koji će naići na odziv, da su sposobni za nagovor na doživljaj koji će izmamiti odgovor“ (Polić, 2008). On ima tu sposobnost da razvija svojevrsnu društvenu komunikaciju kojoj je svrha „suživljavanje ili sudoživljavanje svijeta.“ Umjetnikovo stvaralaštvo se zove umjetnost a gotova djela nazivaju se umjetninama. *Umjetnina*-tu nam pak Polić kaže da, ako očekujemo da ćemo od Vuk-Pavlovića dobiti neki savjet za umjetničko proizvođenje, neko pravilo prema kojem bi bilo moguće proizvoditi ili vrednovati umjetnička djela, jednostavno ostati razočarani. Kaže da je on odlučan pri tome da „na području umjetnosti nema konačne upute, nema općeno valjana zakona, nedostaje sveobuhvatno obvezanih pravila izrade, sagradnje, podizanja djela“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 275). Polić kaže i da znanost ne može doprijeti do biti umjetničkog djela na način da bi mogla odrediti pravila umjetničke proizvodnje. Znanstvene metode mogu poslužiti umjetniku da stvaralački dublje i drukčije zahvati vlastite doživljaje u nastojanju da kod drugih pobudi njihovo (su)održavanje, ali mu te metode ne mogu odrediti kako da to čini pa tako i postoji razlika između umjetničkog stvaralaštva od zanatske proizvodnje. Polić još dodaje i da „koliko je odgoj onaj oblik komunikacije kojemu je cilj omogućiti djetetu da postane osobom i članom kulturne ljudske zajednice, toliko je umjetnost usmjerena na odgoj i toliko se odgoj oslanja na umjetnost.“

3.1. „Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“

Kao što sam ranije napisala, djelo *„Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“* je bila Vuk-Pavlovićeva domaća radnja iz pedagogije i tu se bavio odgojem i estetikom, temama kojima se ustvari bavio kroz svoj cijeli filozofski vijek. Pavao Vuk-Pavlović nam tu kaže da je:

> „odgajanje djelatnost umjetnička, da je ono neko umjetničko stvaranje. I zacijelo ne s malo prava i ne bez razloga. Jer kakogod inače bilo, jedno stoji bezuvjetno: pedagogičkome aktu pripadaju sve oznake estetičkog doživljaja. Dašto, da će se smjeti dodati: punog i potpunog estetičkog doživljaja, kako se rađa u istinskoj umjetničkoj duši.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 33-34)

Kaže i da je subjekt aktivan u estetskom doživljaju, čak i onda kada misli da se samo podaje „dojmu“ neke umjetnine. Da je mladost „uglavno estetički orijentirana,“ da se „s obzirom na broj godina, upravo estetički geniji i talenti najranije „zreli“ i da se neka estetska djelatnost očituje već u dječjoj igri.“ Estetički dojam u sebi sadržava a i ne sadržava „pojam“. Estetski doživljaj nije bezuvjetan doživljaj-„uvjet mogućnosti njegova stava uvijek je neki doživljaj druge vrijednosne kakvoće, drugog autonomnog vrijednosnog područja.“ „Do punog i potpunog se čovještva ne može dakle doći mimo doživljaja estetičke očitosti“ i još dodaje da „što se čovjek doživljavajući više približava ideji ili smislu drugih vrednota, to će biti i njegov doživljaj ljepote savršeniji; i što je pristupniji drugim vrednotama, to će mu estetički doživljaj biti širi.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 43) Kaže i da svrha estetičke vrijednosti nije trenutno ili „momentno uživanje ili sviđanje nego bistveni doživljajni smisao ljepote i ujedno njen božanski dar-sloboda i sklad“ (pod slobodu misli na slobodu od sebičnosti a pod sklad na sklad doživljavanja vrednota) (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 45). Objašnjava da estetski uzgoj nije isto što i umjetnički, i da je pojam estetskog uzgoja puno širi, da su mu postulati obuhvatniji a da su mu ciljevi dublji. Pod umjetničkim se uzgojem može gledati na dvije strane-ili na odgoj samog umjetnika, u vidu stručnog obrazovanja, ili na obrazovnu djelatnost a kojoj bi svrha bila jednostavno razumijevanje umjetnosti i njeno primjereno uživanje. Po njemu se estetički uzgoj temelji i gradi na doživljaju ljepote u najširem vidu, u vidu svog najdubljeg intenziteta i na doživljaju estetičke očitosti (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.str. 54). Tu se bavi i pitanjem kakav „pitomac“ mora biti da bi se uopće smatrao „uzgojivim“, jer kako postoje intelektualni, etički, estetski, ekonomski i slični talenti s jedne strane, „kreteni“ s druge strane te da postoji uzgojna inferiornost i uzgojni talent. Teško mu je razumljivo kako se tim pedagogičkim problemom do sada gotovo nitko nije bavio i da je bitno da se za prosuđivanje pitomca taj problem „pretrese“. Dodaje još i da se „često neki nedostatak u pedagogičkom odnosu svaljuje na intelektualni ili moralni inferioritet, gdje bi uistinu možda trebalo zaključiti tek na slabi talent *s obzirom na uzgojivost*“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.str. 58). Nastavlja da je estetički doživljaj svrha uzgoja i pita se kakav mora biti pedagogički odnošaj koji bi pitomcu omogućio ostvarenje estetičkog doživljaja, koji bi kasnije uzgajatelju taj doživljaj trebao biti sredstvo kojim će kod pitomca oživjeti neku, estetičkom doživljaju, adekvatnu „ličnosnu“ vrijednost. I taj će oblik pedagogičkog odnošaja biti najadekvatniji (s

jedne strane estetički doživljaj je najširi i najobuhvatniji a s druge strane „valjanosni oblik uzgojne djelatnosti u najširem vidu jednako-kako vidjesmo-estetički.“) (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.str.59). A hoće li pitomac prihvatiti ili moći prihvatiti onaj poticaj estetskom doživljaju, to upravo ovisi o pedagogičkom odnosu. Kaže da tu „nema zapovijedanja ni posluha, nema nagrade i hvale, nema kazne ni trpnje-nego *iz same se snage odnošaja mora da rodi neposredna svrha uzgoja“*(Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 60). Nešto kasnije dodaje da „uzgoj uopće ne ide za tim, da nemoguće učini mogućim, nego tek da potomca probudi, proširi i učvrsti sve ono poželjno, čemu je već u njemu samome dana prikladna i primjerena postavka“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.str. 71).Vuk-Pavlović kaže da su se dvije etape estetskog uzgoja dale uglaviti. U prvoj etapi estetski je doživljaj svrha uzgoju. „Sloboda“ i „sklad“ je u tom vidu bio uzgojni postulat, a „umjetnost“ ili još točnije „umjetnina“ jedan od najodličnijih materijalnih medija kojim se estetski uzgoj u ovoj etapi može služiti. U vidu druge etape estetski uzgoj može biti estetskom doživljaju *sredstvo* za daljnju svrhu, za dizanje pitomčevih *uzgojnih impulsa*, za produbljivanje same „uzgojivosti.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 74)

3.2. „Duševnost i umjetnost“

Knjiga je objavljena 1976., neposredno pred njegovu smrt. U njoj su okupljeni članci o estetici a kojih je veći broj napisao za vrijeme svog boravka i djelovanja u Skopju. Kada sam proučavala tu knjigu nekako sam se najviše zadržala na dijelu „Umjetnina,“ stoga ovo što ispod slijedi progovara samo o tome.
Za umjetničko djelo nam kaže da ga treba shvatiti kao:

> „cjelovit lik u sastavu svih (triju) ontologički razlučivih bistvenih sastavnica ili činilaca zazbiljnosti: zamjetne tvarnosti, duševnoga bivanja i duhovnoga bitka. U tome se pravcu može u svojoj jedinstvenosti i čitavosti, mimo čega se ne bi dostajalo estetskoga značenja, shvatiti kao nešto nalik na organizam, iako ono, oštro uzevši, to i nije. Ipak stvoreno od čovjeka kao živa organizma nosi umjetničko djelo neke njegove osobine, a kako u slijedu stvorenja dolazi tako iza organizama, smije se u smislu, koji tome odgovara, nazvati bez teškoća „metorganizmom“ ili „nadorganizmom“ i kao kulturno dobro osmotriti i ocijeniti prema tome.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 271)

Dodaje i da je umjetnina kao tvorba duševno-duhovna „bića kao umjetnika odraz, očitovanje, saopćenje primjerena tome njegova doživljaja“, i da se upravo „estetska primjerenost ukazuje u tome što je osnovna usmjerenost i težište toga doživljaja koliko je upravo estetski, u duševnosti zadanoj umjetničkome prikazu“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 271-272). Umjetnik je i „bezizlazno upućen na stvaralačku maštu, stvaralačku po bezuvjetnoj slobodi izbora poželjnih sredstava postavljenu cilju a tako i po uzornoj stezi u nedostupnoj upravljenosti na vrednotu, koja ima da prianja uz svojevrsnu njegovu tvorbu.“ Za umjetnika je neizbježno da se oslanja na „zasebno nastrojenu maštu“ jer „ako se doista radi o pravom umjetničkom stvaraocu svako napose zasnovano njegovo djelo ustvari je dotad neopstojna novost.“ Tu se još pita i „zašto na području umjetnosti nema konačne upute, nema općeno valjana zakona, nedostaje sveobuhvatno obaveznih pravila izrade, sagradnje, podizanja djela.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 275). Za njega se duševnost može očitovati na različite načine i u različitom svojstvu-jer kako ona nije biće u „samotnosti izdvojeno, to će određenost, u kojoj se može i mora objaviti, živjeti od zazbiljna življenja i doživljavana svijeta, u kojega je u okviru upravo aktualna, odnosno, kako bi se još dalo reći, u kakvoj je kulturi djelovna, kakvu oživljava i prema kakvoj će se odrediti pogledom na moguć joj umjetnički prikaz“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 279). Vuk-Pavlović kaže da se može živjeti plitko ili duboko i da se to očituje i u stvaranju-koliko je tko za to sposoban, a zatim dodaje i da tako može biti i sa umjetničkim stvaralaštvom-da je dublje ili pliće. „Stoga ponajprije valja reći, da će dubina umjetnine zavisiti u prvome redu od dubine umjetničke ličnosti. Površinsko biće, plitak čovjek, ne će stvarati duboka djela“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 297). Pri tome pod „dubinu“ i „plitkost“ ne misli na brojčano odredive mjere već da tu znače vrednovanje. Dodaje još i da se u svojoj općenitosti dâ uvidjeti „odnos i razlika između dubine i plitkosti doživljaja, doživljavanja ili doživljenoga, ali u pojedinačnome slučaju razmjerne njihove dubine ili plitkosti nema obrazloženja“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008.str. 297-298) i da se konkretno dubinska vrijednost dâ samo neposredno doživjeti. Prema njemu „što je vrednota, na koju smjera duševnost, na višoj prečazi vrijednosne ljestvice, što je valjanost istaknutija i što svesrdnije biva zahvaćena, to će se umjetnina ukazati dubljom“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 298). Riječju,

„Ujedno treba istaknuti, da dubinska vrijednost sama još ne odlučuje o umjetničkom značenju djela. I pliće djelo može biti na umjetničkoj visini, ako je na svoj način i prema razini, koju zastupa, primjereno, dostojnošću i pravom mjerom, možda i savršeno uravnoteženo. Isto se tako ne isključuje mogućnost, da se djelo veće dubine ipak ne će iskazati i umjetnički vrhunskim dometom, gdje objava duševnosti ne bi dosegla poželjnu primjerenost ni uvjerljivost.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 299)

Napominje još i da se

„dubinska vrijednost umjetnine ne da izravno razumski zahvatiti, objasniti, osvijetliti, baš kao ni upredmećena duševnost a uostalom u izvornosti ni vrijednost, uopće, pa se tako ne da ni obrazložiti, dokazati. Dubina se umjetničkog djela mora neposredno moći u estetskom suživljavanju „doživjeti“ te na tome osnovu na posljetku prosuditi prema afektivnoj popratnoj pojavi, kako je u određenoj nekoj njenoj osobini izravnim utjecajem izaziva duševnost po svom umjetničkom očitovanju.“ (Vuk-Pavlović prema Polić, 2008. str. 300)

4. PRIMJER OŽIVLJENE UMJETNOSTI-ESTETIČKI LABORATORIJ U SKOPJU

Kao što sam navela u prvom poglavlju, Estetički laboratorij je osnovan na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Skopju akademske godine 1959/1960. kada je Vuk-Pavlović bio predstojnik Katedre za filozofiju, i to samo godinu dana nakon što je tamo počeo raditi kao predavač (ovdje bih se zadržala pri Polićevom podatku za godinu osnivanja Estetičkog laboratorija, što još potvrđuje i Marija Brida iako sam naišla na podatak u kojem Kiril Temkov piše da je osnovan 1960. a tu nisam sigurna odnosi li se ta godina na akademsku godinu 1959/1960. ili 1960/1961).
Vuk-Pavlović je Estetičkim laboratorijem svojim studentima na zoran način, vjerojatno pomoću konkretnih reprodukcija umjetničkih djela, htio omogućiti njihovo bolje razumijevanje umjetnosti. Vjerujem da je itekako uspio u tome jer Temkov kaže da je:

> „osnivanjem Estetičke laboratorije postavio temelje jedne moderne filozofske i estetičke delatnosti, koju smo mi u Skoplju s ljubavlju produžili, koja filozofiju široko shvata kao specifični i temeljnu kulturnu aktivnost, koja istraživačke potrebe ne samo povezuje sa kulturnom misijom već ih i utemeljuje u njoj. (Za svoj rad Estetička laboratorija je dobila najveće priznanje grada Skoplja-Nagradu „13. novembar“.)“ I još nešto. Profesor Vuk-Pavlović je svoju veliku i filozofima poznatu biblioteku ostavio studentima Katedre za filozofiju u Skoplju; danas je ona smještena u Estetičkoj laboratoriji, zajedno s njom čineći spomenik ovom velikom filozofu, plemenitom čoveku, koji je zračio dostojanstvom, beskrajnom ljudskom toplinom i srdačnošću, velikom ljubavlju za čoveka i ljudske vrednosti, kojoj je, uostalom, posvetio najlepše stranice mnogih svojih radova, preporučujući je kao životno načelo“ (Temkov, 1987, str. 120-121).

Tu dodaje da je njegov utjecaj i dalje prisutan te da od njega i njegovih djela i nastavničkih obrazaca „nema boljeg instruktora za filosofske dimenzije življenja“ (Temkov prema Barišić, 2003, str.112).Ove citirane riječi daju mi za pravo da zaključim da je uspio u svom naumu kada je osnovao Estetički laboratorij i sa svojim studentima krenuo u istraživanje. Jer tko bi htio ostaviti svoju biblioteku onima koji ga ne cijene i ne poštuju? I tko bi uopće mogao dobiti priznanje za svoj rad, ako to svojim radom i djelovanjem zaista nije i zaslužio? A sve to on jest.

4.1. Što drugi kažu o Estetičkom laboratoriju?

U ovom potopoglavlju ću se baviti mislima filozofa kojima je Estetički laboratorij bio uzor ili poticaj za njihov daljnji rad i istraživanja. Ljubiša Nikodinovski-Biš je u studenom 2001. bio jedan od izlagača na znanstvenom skupu održanom u povodu 25. obljetnice smrti Pavla Vuk-Pavlovića s temom „Estetički pogledi Pavla Vuk-Pavlovića kao osnove djelovanja Teatarske radionice Filozofskog fakulteta u Skopju.“ Već na samom početku izlaganja nam daje do znanja da je Estetički laboratorij igrao važnu ulogu u ostvarivanju Teatarske radionice na Filozofskom fakultetu u Skopju.

Za Estetički laboratorij kaže da je na „osobit način pristupao umjetničkom stvaralaštvu-oblik estetike koja je neposredno povezana s umjetničkom praksom.“ Po njemu Vuk-Pavlović estetiku „gradi kao živu znanost, u neposrednom dodiru s umjetninama, a osnovna kategorija estetike je doživljaj koji prethodi svakoj umjetničkoj tvorbi; ona je izvor estetskog stvaralaštva kao što je i proizvod djela“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 138). Kao što je i Vuk-Pavlović govorio, i Nikodinovski-Biš kaže da su „umjetničke tvorbe namijenjene komunikaciji, one su proizvod živih ličnosti namijenjen drugim živim ličnostima“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 138).

Nikodinovski-Biš nam u kratkim crtama govori kako je uopće izgledao Estetički laboratorij tj. kako je bio zamišljen, te nas tako vodi kroz Vuk-Pavlovićev projekt kao da smo tamo među njegovim studentima. U početku su se njihova istraživanja odnosila na

> „prezentaciju i istraživanje sadržaja i formi značajnih muzičkih i likovnih djela, a do 1963. je laboratorij održavao tjedne muzičke matineje i susrete s likovnom umjetnošću. To je vodilo k istraživanju umjetničkih procesa i prosedea konkretnih umjetnika, diskusijama poslije teatarskih predstava i drugih umjetničkih priredbi, posjetima umjetničkim radionicama, ateljeima, likovnim i filmskim studijima i razgovorima s umjetnicima o njihovom stvaralačkom procesu.“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 139)

Na taj način su u rad Estetičkog laboratorija unijeta suvremena kulturološka istraživanja a sve poradi usmjeravanja suvremenog društva ka kulturnoj komunikaciji.

Na prijedlog Ljubiše Nikodinovskog-Biša pri Filozofskom fakultetu je osnovan Otvoren teatarski univerzitet, čije ime je sam predložio. Bio je inicijator za organizaciju kulturnih priredbi, prvenstveno kazališnih, koje bi provodile ideje o otvorenosti duha mladih i realizaciju Vuk-Pavlovićevog koncepta o „stalnoj i otvorenoj komunikaciji sa stvaralaštvom i umjetninama“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 141). Predstave su se počele odvijati svake srijede u podne, a ponekad i predvečer u studenom 1975. u auli nove zgrade Filozofskog fakulteta. Nakon njih su se održavale tribine, nešto slično kao što je to i Vuk-Pavlović činio kada je poticao na raspravu nakon svake umjetničke prezentacije (pretpostavljam da se to odnosi na njegova predavanja u Estetičkom laboratoriju).

Iz Otvorenog teatarskog univerziteta je proizašla Teatarska radionica, osnovana u studenom 1978., kojom su rukovodili Kiril Temkov, profesor etike i estetike te voditelj Estetičkog laboratorija, Vladimir Milčin, dramaturg i redatelj Makedonskog narodnog kazališta i Ljubiša Nikodinovski-Biš, osnivač Otvorenog teatarskog univerziteta; a s radom je prestala 1986.

Teatarska radionica je izvela četiri predstave, članovi radionice su bili studenti filozofije ali i razni inženjeri-scenografi i glazbenici, a sve što je bilo potrebno da bi jedna predstava bila odigrana su radili zajedno (kostimografija, scena, glazba). Potrebno je istaknuti i da su članovi radionice radili dobrovoljno i volonterski-nikome nikada nije bio isplaćen honorar za sudjelovanje, a to bi samo moglo značiti koliko je svima bio izazov, i zadovoljstvo raditi na Teatarskoj radionici. „Jedan od principa Estetičkog laboratorija i Teatarske radionice bila je socijalnost-umjetnost je trebala biti dostupna svima, sve predstave su bile besplatne a teatar je trebao biti prisutan u različitim socijalnim sredinama“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 146). „Cijeli rad Teatarske radionice bio je jedno veliko teatrološko i estetičko istraživanje-za sudionike je jednako bilo važno da se dobro odigra predstava i da se napravi važna teatarska diskusija“ (Nikodinovski-Biš prema Barišić, 2003, str. 150). U svojim predstavama su izražavali svoje gledanje na probleme iz nacionalne povijesti, aktualne kulture i politike, vanjskopolitički položaj, kritičnost prema boljševizmu i sl. Sudionici su se angažirali oko osvješćivanja, rasvjetljivanja i unapređivanja položaja mladih u društvu (str. 147).

Mislim da bi Pavao Vuk-Pavlović bio ponosan na djelovanje Otvorenog teatarskog univerziteta i Teatarske radionice-to su vrlo uspješni projekti proizašli iz njegovog Estetičkog laboratorija. Njegovi bivši studenti su se držali njegovih misli i

onoga što su mogli naučiti od njega i to dalje projicirali u Teatarsku radionicu i Otvoreni teatarski univerzitet. Uostalom, u proljeće 1976., samo koji mjesec prije smrti, posjetio je Filozofski fakultet u Skopju i izrazio zadovoljstvo aktiviranjem i novim djelovanjem Estetičkog laboratorija, a onda se samo možemo pitati što bi rekao da je poživio dovoljno dugo da vidi daljnji razvoj onoga što je započeo.

Milena Radovan-Burja nam u svom članku „Integriranje umjetnosti u odgoj djece“ govori kako odgoj djece i umjetnost nisu strani jedan drugome te kako umjetnost „proširuje djetetove horizonte, otvara ga za komunikaciju u odnosu na svijet ljepote i svijet spoznaje, daje mu poticaj za usavršavanjem, odgonetavanjem značenja i boljom komunikacijom, posebno danas kada se osjeća nedostatak kvalitetne komunikacije s djecom i općenito među drugim ljudima“ (Radovan-Burja, 2011, str. 116).

Prema njoj, Vuk-Pavlovićev Estetički laboratorij je svojevrsni primjer integracije umjetnosti u proces odgoja kao „najizravniji čin izgradnje ljudske osobe“ (Radovan-Burja, 2011, str. 119). Navodio je studente da dublje gledaju i promišljaju o svakidašnjici, o općenitim pitanjima i problemima a onda i dijele s drugima, da razmišljaju kroz dramu i propituju ljudske osobine a da bi im sve to trebalo pomoći u poboljšanju komunikacije s drugim ljudima. Dodaje da „umjetnina kao doživljajni poticaj Vuk-Pavloviću služi da kod onih koji je doživljavaju ili koji sudjeluju u njenom ostvarenju oživi pobude za smjerove dobra, vrijednosti i smisla“ (Radovan-Burja, 2011, str. 121).

Radu s djecom pristupa kroz maštu koju imamo u svakoj dječjoj igri a to povezuje sa scenskom umjetnosti i mogućnostima koje ona pruža. Kod odabira tema za dramatizaciju u obzir uzima teme iz svakidašnjeg života djece, teme vezane za emocije te teme koje su vezane za odnose djece-međusobne, s roditeljima, odgajateljima i sl. Važnost pridaje i dobroj komunikaciji-dijalog, tolerancija, strpljivost, uvažavanje, razumljivost, obraćanje drugima, interes za osvještavanje problema, osvještavanje za lijepo i dobro. Ako bi se komunikacija dobro razvijala, dalje bi se mogle poticati osobine „kroz koje će se još i dalje razvijati potreba za propitivanjem vrijednosti, propitivanjem odnosa s drugim ljudima, estetskih i etičkih pouka i relacija“ (Radovan-Burja, 2011, str. 121).

4.2. Na koji način bih ja, kao budući odgojitelj predškolske djece, mogla koristiti elemente Estetičkog laboratorija?

Mislim da bi umjetnost u radu s djecom najjednostavnije bilo predstaviti, predočiti u vidu likovnih radionica, pogotovo ako je moguće ostvariti suradnju s nekim muzejom ili galerijom, ili u vidu dramatizacije nekog teksta koji bi nam u tom trenu pomogao u rješavanju nekog problema.

4.2.1. Likovna radionica

Sudjelovanje na likovnoj radionici sam zamislila ostvariti kroz suradnju s muzejom, konkretno Hrvatskim muzejom naivne umjetnosti u Zagrebu. Iz iskustva rada u toj instituciji znam da postoje likovne radionice koje se održavaju svake godine u proljetnim mjesecima. U njima sudjeluju razredi osnovnoškolske djece ali i vrtićke grupe. Zbog skučenog prostora Muzej nije u mogućnosti primiti cijeli razred ili vrtićku grupu nego samo određeni broj, do 12-13 djece po susretu, što možda i nije loše. Radionice se odvijaju pod vodstvom ravnateljice Muzeja, koja je ujedno viši kustos i viši muzejski pedagog, te još jedne osobe koja je najčešće akademski umjetnik (slikar, kipar) a ponekad i studenti Akademije likovnih umjetnosti.
Radionice su zamišljene tako da određena grupa dolazi na dogovoreni termin (jer prostorno nije moguće organizirati da grupe dolaze u bilo koje vrijeme, pogotovo da više njih bude u isto vrijeme) gdje im uvodnu riječ o Muzeju govori ravnateljica a nakon nje riječ preuzima umjetnik koji im detaljnije govori o određenom slikaru ili kiparu čijim će se djelom baviti taj dan. Uz upoznavanje Muzeja i umjetnika tu dolaze i pitanja prema djeci npr. Jeste li ikada bili u muzeju? Što je umjetnost? Što je naivna umjetnost? Kakav je to naivni umjetnik? i slično, kroz koja oni pokazuju imaju li prijašnjeg iskustva vezana za posjete muzejima, i jesu li upoznati sa hrvatskom kulturnom baštinom. Odgovori su razni a ponekad i komični ali kroz njih možemo stvoriti dojam o njihovim iskustvima. Zanimljivo postaje onda kada se djeca malo oslobode početne nelagode nepoznatog prostora i ljudi pa onda oni sami komentiraju ili ispituju.

Nakon toga slijedi sam rad-likovno izražavanje djece na temu određenog umjetnika ili jednog njegovog djela, u unaprijed određenoj tehnici. Tokom rada se

uvijek nešto priča, bilo nešto njihovo što samo oni razumiju, nešto o radu koji rade ili pak o tome kako nemaju ideje kako da naprave zadatak. Ovo zadnje bi najčešće bilo uspoređivanje sa svojim kolegama u smislu „On/ona to bolje i ljepše radi od mene, ja to ne znam, ne mogu.“

Na kraju se svi radovi izlože na pod da se osuše, i tako ustvari imaju svoju malu izložbu. Pri evaluaciji radova nikada nije bilo bitno je li nečiji rad bolji i kvalitetniji od drugog nego samo da djeca svoju maštu prenesu na papir. Nije bitno koju boju će dijete koristiti nego da ono što je zamislilo u svojoj glavi prenese na papir koliko god mu je to moguće.

Ne znam što bude kada se djeca vrate u svoje škole ili vrtiće-pričaju li o danu provedenom u muzeju, da li nastave dalje u tom smjeru ako su djeca pokazala interes za to. Ja bi ih u svakom slučaju probala zainteresirati za daljnji rad a prvi korak u tome bi mi bio razgovor-Kako vam se svidjelo na radionici? Biste li to ponovili, možda u nekom drugom muzeju? Što mislite kako se osjećao slikar dok je slikao onu sliku? i slično, što bih mogla povezati s njihovim boravkom u muzeju. Na taj način bismo se učili komunikaciji-dijalogu, strpljenju, čekanju na red, izražavanju svog mišljenja ali i poštivanju tuđeg. Tu bismo ostali pri likovnom izražavanju no sad možda koristeći razne materijale i tako produbljivali njihova već postojeća znanja.

4.2.2. Dramski pristup

Kao drugi način korištenja elemenata Estetičkog laboratorija svakako bi bio dramski pristup. Tu bismo sami mogli dramatizirati neki tekst, ili u goste pozvali glumačku skupinu a pravi doživljaj bi im bio otići i u kazalište-mjesto u kojem oživljavamo maštu.

Kao pomoć u radu bih se koristila priručnikom skupine autora „Odgoj za građanstvo, odgoj za život“ te priručnikom Ive Gruić „Prolaz u zamišljeni svijet. Procesna drama ili drama u nastajanju“ koji je namijenjen odgajateljima, roditeljima, nastavnicima i svima onima koji se bave dramskim radom s djecom i mladima. Priručnici su pisani razumljivo i korisni su pri upotrebi primjera koje dramske tehnike koristiti, koje su zadaće i koji je cilj procesne drame te koja je uloga voditelja. U radu s djecom bih se služila procesnom dramom, dramatizacijom teksta i

lutkarskom predstavom. No od svega navedenog najviše me zanima procesna drama pa mislim da bih najviše na taj način radila.

Procesna drama je „drama u nastajanju, drama koja nastaje, izrasta. U procesnoj drami nastajanje, igranje, doživljavanje i promišljanje dramskog svijeta i događaja u njemu u potpunoj su međuovisnosti i zbivaju se praktički istodobno“ (Gruić, 2011, str. 18).U procesnoj drami nema gledatelja, u uloge najčešće ulazimo svi istovremeno ali i podijeljeni u manje grupe ili čak u paru. Voditelj (odgajatelj) može i ne mora sudjelovati ulaskom u zamišljeni svijet. Ulazeći u ulogu on može „poremetiti“ dječji plan tako što će postaviti problemsko pitanje i djeca se u tom trenu trebaju snaći i „odgovor“ uklopiti već ranije zamišljenu scenu, dok ostajanjem izvan uloga voditelj daje naputke što traži od djece da odglume u zamišljenoj sceni.
Cijeli koncept procesne drame izgleda ovako: odgajatelj zamisli temu koju želi da djeca izvode kroz razne dramske tehnike (za koju imaju po nekoliko minuta za dogovor i izvedbu). To može biti tema prijateljstva, ljubavi i zaljubljenosti, ljubomore i svađe, zagađenja okoliša, odnosa u obitelji, prihvaćanja drugih (npr. u vrtićku grupu je došlo dijete koje ima poteškoća u kretanju, Romsko dijete ili zadnjih godina aktualno-dijete koje je sa roditeljima pobjeglo iz strane zemlje koju je pogodio rat). Svakako bi trebala biti tema koja im je poznata iz njihovog života i s kojom su se već susreli ili se upravo susreću.

Na primjer, tema zagađenja okoliša, nešto što vide svaki dan na putu do vrtića. Tu za cilj imamo osvješćivanje ekološke svijesti u djece, timski rad i kreativno izražavanje. U prvoj dramskoj tehnici voditelj traži djecu da zatvorenih očiju slušaju i zamišljaju što im govori (grad pun otpada). Kada otvore oči razgovaraju o onome što su slušali i zamišljali a zatim ih voditelj podijeli u više manjih skupina i kao sljedeći zadatak im govori da naprave reportažu u kojoj će kao djeca, građani i djelatnici Čistoće promišljati kako mogu pomoći gradu u borbi s otpadom. Nakon što su to odigrali izlaze iz uloga gdje im voditelj daje novi zadatak u kojem će otići kod gradonačelnika na sastanak i iznijeti mu svoje ideje za rješenje problema. Oni opet odigraju uloge, izlaze iz igre i voditelj daje novi zadatak u kojem ih traži da kao pomagači djelatnicima Čistoće pomognu u čišćenju grada i gdje će u zamrznutim slikama prikazati kako su se osjećali kada su čistili. Za kraj ih voditelj traži da crtežima izraze kakav grad žele i kamo građani trebaju odlagati otpad da bi grad bio uredan i čist.

Kratkim opisom procesne drame, probala sam pokazati što ona uopće jest i kako bi otprilike trebala izgledati. U ovom primjeru voditelj se ni u jednom trenu ne „miješa“ u zamisli djece nego je vanjski promatrač. On im zadaje zadatke, kratke naputke za tehnike u kojim će ih odigrati. Promatra njihove geste, reakcije, dogovor, međusobnu komunikaciju, uvažavanje tuđeg mišljenja jer sada djeca rade kao tim a ne svatko za sebe. „Uvaljuje“ ih u situacije u kojima se traži da razmišljaju o određenom problemu, što i kako napraviti, jer problem otpada se neće riješiti sam od sebe. U takvim zadacima bismo mogli vidjeti na koje načine bi mogli riješiti određene probleme i koliko kreativno će biti njihovo razmišljanje.

Osim procesne drame, ne bi bilo loše u vrtić pozvati dramsku skupinu da nam održi predstavu jer bi nam to mogla biti dobra priprema za odlazak u kazalište, pogotovo za onu djecu koja još nisu imala prilike otići tamo. No na kraju, i sudjelovanje u likovnim radionicama i dramski pristup radu s djecom samo su neka moja razmišljanja i zamišljanja za koja ne znam kako bi izgledala u praksi. U oba slučaja bih se svakako konzultirala sa kolegicama koje imaju više iskustva u radu s djecom u predškolskim ustanovama nego što u ovom trenu imam ja-što one misle o tome, idu li ova moja razmišljanja u dobrom smjeru, treba li što ispraviti. Svaki prijedlog ili kritika bi mi dobro došli jer bih tako radila na sebi a to bi mi u konačnici pomoglo u daljnjem radu sa djecom.

ZAKLJUČAK

U ovom radu sam se bavila životom Pavla Vuk-Pavlovića sa osvrtom na odnos filozofije i umjetnosti i kako ta njegova razmišljanja primijeniti u životu, posebno u radu s djecom.

Proučavajući njegov životopis, gotovo odmah se dalo naslutiti da će njegov život biti zanimljiv, jer odrastajući u obitelji u kojoj umjetnost, prijateljstva i suradnje u umjetničkim krugovima nisu strane, bilo bi pravo čudo da i sam Vuk-Pavlović nije krenuo tim putem. Smatram da je odrastanje u takvom okruženju doprinijelo njegovim interesima u gimnazijskim danima (prijevod tekstova, bavljenje dramaturgijom) a kasnije i odabirom studija (filozofija, pedagogija). Isto tako smatram i da to nije presudna stvar da bi se netko u životu bavio umjetnosti, kao što imamo primjer naivne umjetnosti u Hrvatskoj i svijetu, ali u njegovom životu je dobro došlo.

Ono što mi daje za misliti je kako to da profesor, cijenjen kod svojih studenata, nije bio jednako cijenjen i poštovan niti za vladavine NDH a kasnije niti za vladavine Jugoslavije, nego je dva puta prisilno umirovljen? Mislim da će mi i dalje ostati nejasno pitanje zašto mu se nije dopustilo da radi i predaje o onome o čemu je htio i gdje je mogao dati cijelog sebe, onako kako je to mogao nekoliko desetljeća kasnije u Skopju.

Za njegovu epizodu u Skopju mogu reći da je to nešto najbolje što mu se moglo dogoditi i gdje se kao predavač mogao do kraja profesionalno ostvariti, vjerojatno kako je to zamišljao nekadašnjih godina u Zagrebu. Tu je dočekan s radošću, jer su bili upoznati njegovim djelovanjem, a studenti su rado pomagali u ostvarivanju njegovih zamisli. Tu prvenstveno mislim na osnivanje Estetičkog laboratorija u kojem je na nastavi estetike studentima pomoću reprodukcija umjetničkih djela pobliže htio objasniti umjetnost. U tome je uspio čemu kasnije svjedočimo u razvitku Otvorenog teatarskog univerziteta a iz toga pak Teatarske radionice na Filozofskom fakultetu u Skopju. Tu bih htjela dodati da mi je žao što nisam mogla pronaći Vuk-Pavlovićevu knjigu „Stvaralaštvo i muzejska estetika-Principi Estetičkog laboratorija“ za koju mislim da bi mi mogla pomoći da dobijem još bolji uvid u Estetički laboratorij i njegov princip rada (dijelovi koji pripadaju toj knjizi su prevedeni na hrvatski jezik no bilo bi dobro kada bi sva ta djela bila

objedinjena u tu jednu knjigu). No to me nije spriječio da uz prikupljene informacije zaključim da se elementi Estetičkog laboratorija i u današnje vrijeme mogu primijeniti u radu s djecom. Za razliku od Vuk-Pavlovićevih studenata, u ovom slučaju bi program sa elementima Estetičkog laboratorija trebao biti prilagođen dječjoj dobi, njihovim prethodno stečenim znanjima, trebao bi im biti zanimljiv da bi u konačnici potaknuo njihov interes za daljnja istraživanja i projekte.

Moram priznati da mi je drago što sam se bavila Pavlom Vuk-Pavlovićem i njegovim djelom jer bi u protivnom za mene ostao osnivač Filozofije odgoja u Hrvatskoj a ovako sam vidjela da je on puno više od toga.

LITERATURA

Bernhard, M., Bodmer G., Bogner, M., Dworak, S., Gappa, S., Höft, R., Kappelmayr. B., Lutz, F., Setz, M., Siegmund, B., Waldmann, G., Winkler, K. (2001). *Leksikon umjetnosti. Od pretpovijesti do danas,* Rijeka: Extrade d.o.o.

Ćurko, B. (2015). „Riječ unaprijed. Što je filozofiji odgoj danas?“, u: Krznar, T. i Filipović, N. I. (priređivači),*Vrč i šalica. Filozofijska vivisekcija problemâ odgoja i obrazovanja,* Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Čehok, I., Uzelac, M. (1995). „Mali rječnik filozofskih pojmova“, u: Hirschberger, J. *Mala povijest filozofije*, Zagreb: Školska knjiga.

Damjanov, J. (1974). *Likovna umjetnost, II. dio*, Zagreb: Školska knjiga.

Dobronić, L. (2003). „Pozdravni govori“, u: Barišić, P. *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo – Zbornik,* Zagreb: HAZU i Institut za filozofiju.

Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet. Procesna drama ili drama u nastajanju. Priručnik za odgajatelje, roditelje, nastavnike i sve one koji se bave dramskim radom s djecom i mladima,* Zagreb: Golden marketing.

Hirschberger, J. (1995). *Mala povijest filozofije,* Zagreb: Školska knjiga.

Hrvatska enciklopedija, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50666, dan pristupa izvoru 11.6.2018.(termin Propedeutika)

Hrvatska enciklopedija, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63162, dan pristupa izvoru 25.6.2018. (termin Umjetnost)

Ivančević, R. (2003). *Stilovi razdoblja život II. Od romanike do secesije,* Zagreb: Profil.

Janson, H. W. (1982). *Istorija umetnosti. Pregled razvoja likovnih umetnosti od praistorije do danas,* Beograd: OOUR izdavački zavod Jugoslavija IRO Prosveta.

Kalin, B. (2006). *Povijest filozofije. S odabranim tekstovima filozofa,* Zagreb: Školska knjiga.

Klaić, B. (1981). *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice,* Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Nikodinovski-Biš, Lj. (2003). „Estetički pogledi Pavla Vuk-Pavlovića kao osnove djelovanja Teatarske radionice Filozofskog fakulteta u Skopju“, u: Barišić, P. *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo – Zbornik,* Zagreb: HAZU i Institut za filozofiju.

Polić, M. (2013). *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića,* Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Polić, M. (srpanj 2004.) „Pavao Vuk-Pavlović i filozofija odgoja u Hrvatskoj“, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja,* Vol. 11 No.1, str. 75-78.

Polić, M. (2008). Predgovor, u: Vuk-Pavlović, P. *Djelovnost umjetnosti,* Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Radovan-Burja, M. (ožujak 2012.) Integriranje umjetnosti u odgoj djece, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja,* Vol. 12 No. 2, str. 115-130.

Temkov, K. (prosinac 1987.) „Etički pogledi Pavla Vuk-Pavlovića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine,* Vol.13. No.1-2 (25-26), str. 120-121.

Temkov, K. (2003). „Etičke i vrijednosne ideje u filosofskoj poeziji Pavla Vuk-Pavlovića“, u: Barišić, P. *Pavao Vuk-Pavlović – Život i djelo – Zbornik,* Zagreb: HAZU i Institut za filozofiju.

Vuk-Pavlović, P. (2008). „Duševnost i umjetnost“, u: Vuk-Pavlović, P. *Djelovnost umjetnosti,* Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Vuk-Pavlović, P. (2008). „Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike“, u: Vuk-Pavlović, P., *Djelovnost umjetnosti,* Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

PRILOZI

Slika 1: preuzeta sa stranice Hrvatska enciklopedija, dan pristupa izvoru 13.6.2018.http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65664

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Ja, Mia Topić, izjavljujem da sam ovaj rad napisala samostalno, uz konzultacije i savjete mentora, koristeći literaturu izgore navedenog popisa.

U Petrinji, _____

Potpis

_____